

”My friends call me Bony”

Om Arthur Upfield och hans Detective Inspector Napoleon Bonaparte

av Ted Bergman (publicerad i tidskriften DAST nr 1, 2004)

”Tävla aldrig mot Tiden. Gör den till din bundsförvant, ty Tiden är den största detektiv som nånsin funnits och som nånsin kommer att finnas”

Kan en seriös kriminalförfattare kalla sin detektiv för Napoleon Bonaparte och klara sig med anseendet i behåll? Ja, Arthur Upfield (1888 – 1964) gjorde det med lysande resultat och inmutade samtidigt en egen världsdel.

På baksidan av några av Upfields böcker i pocket finner man ett sympatiskt ’en face’ - porträtt av författaren. Fotografen har fångat honom med uppkavlade skjortärmar framför en gammal Imperial skrivmaskin. Hans utseende fascinerar mig. Han stöder hakan i vänster hand där han samtidigt håller en cigarett. Ansiktet lysas upp av ett skönt, brett leende. Kraftig näsa, plirande ögon, håret kammat i sidbena, kortklippt vid öronen på brittiskt vis.

Jag vänder ofta tillbaka till Upfields romaner som genom sin originalitet väl motstått tidens tand. De har intressanta intriger, bra personteckningar - särskilt av männen - psykologisk tänkvärda brottsmotiv och intensiva, fängslade naturskildringar från alla delar av Australien. Som i all god kriminalfiction har romanerna till stora delar dokumentär prägel och speglar sin egen tid. Den allmänna syn på vissa företeelser som där skildras har sedan den tiden långsamt förändrats.

En enda av Upfields böcker är översatt till svenska. Med lite tur kan man ibland hitta någon engelsk utgåva antikvariskt i pocket. Men det känns trots det angeläget att på nytt påminna om romanernas unika miljö och särpräglade intriger för dem som ännu ej läst författaren. Klas Lithner skrev en utmärkt men svåråtkomlig artikel om honom i *Poe-Klubbens Årbog 1970* (Lademan, København). I samband med Lindqvists svenska utgivning av *I laga ordning 1976* (*Murder Must Wait 1953*), översatt och med kort förord av K Arne Blom, publicerades en kortare version av Lithners text i förlagets klubbtidning *Fyrklövern* nr 5/76. Några av Upfields intriger har pussel tekniska inslag och Johan Wopenka ägnar honom en sida i sin *Stora mordboken* (1991). Det är i korthet vad jag funnit om författaren på svenska. Bo Lundin nämner ej Upfields

detektiv bland de 50 han behandlar i sin *Spårhundar, spioner och spännande personer* (1993).

Photo: A Murcott

Arthur William Upfield

Författaren var född 1890 i södra England där han växte upp i senviktoriansk miljö. Som barn var han klen, ofta hemma från skolan, läste ständigt böcker och hade vid sexton års ålder skrivit ihop en egen historisk roman på 100.000 ord. Han vantrivdes både i skolan och senare som praktikant hos en fastighetsmäklare, lämnade familjen och utvandrade som tjuguing till Australien där han skulle komma att bo resten av sitt liv.

Redan från början lockades Upfield av det starkt mansdominerade livet på den enorma och glest koloniserade australiska landsbygden. Under långa färder, ofta på cykel, tog han tillfälliga jobb som lantarbetare. Han drev får från hästryggen, kontrollerade boskapsfarmernas milslånga kaninsäkra stängsel, fungerade som kock åt ett arbetslag och grävde en tid efter opaler. Under sina strövtåg över den australiska kontinenten skaffade han sig ingående kunskap om dess omväxlande natur och unika djurliv. Det blev en livslång kärlek. Han strävade även målmedvetet att lära känna landets fascinerande urinnevånare – aboriginerna – som då ännu levde som nomader i naturlig miljö.

1914 deltog Arthur Upfield med australisk trupp i första världskriget i Europa. Tillbaka i Australien begav ha sig åter på luffen. Han tog arbete som förman på en kamelstation, började skriva mer regelbundet, verkade under en period som journalist, men tillbringade framför allt sex intensiva månader i bushen tillsammans med en av polisens spårare, en aborigin kallad Tracker Leon. Denne skulle bli modellen för hans detektiv.

Den första Bony-romanen publicerades 1929. Upfield var då 38 år. Vid sin död 1964 hade författaren skrivit åtminstone trettiofem romaner. Tjuguåtta av dessa handlar om *detective - inspector Napoleon Bonaparte*, stationerad i Queensland men ofta utlånad för brottsutredningar i övriga delar av landet. Ytterligare en roman utkom postumt. Serien utspelas mellan 1924 och ca 1960.

För den läsare som är van vid den moderna kriminalromanens snabba puls och brutala action kan Arthur Upfields noggrant beskrivande, ibland något omständliga, stil möjligen kännas främmande. Men den framställningen speglar utmärkt huvudpersonen Bonys egen rytm när han löser sina brottsfall. Upfield hör till de författare som med egen stil och spännande miljöer lär oss något väsentligt om vår värld.

Napoleon Bonaparte - Bony för sina vänner

Av biografiska data i romanerna framgår att Bony som baby hade upphittats i skuggan av ett sandelträd i norra Queensland och förts till en närbelägen missionsstation. Fadern var okänd och vit men modern var aborigin och hade av sin stam straffats med döden därför att hon brutit mot deras kod. Sitt märkliga namn fick pojken när han en gång som liten tuggade i sig några sidor av en bok om Napoleon Bonaparte.

Bony är alltså half-caste, ett faktum som utgör själva nerven i Upfields romaner vilka handlar om mannen som växte upp på missionsstationen, ”*som delade lek och äventyr med sina mörka kamrater, som flyttade in till läroverket i stan men som tillbringade alla ferier med de infödda för att studera Naturens stora bok, som kom in vid universitetet i Brisbane och utexaminerades som fil mag med utmärkta betyg och som åter försvann ut i vildmarken under tre år för att fullända sin utbildning i sitt tilltänkta yrke*” .

Trots detektivens unika framtoning är det inte svårt att placera honom i en litterär kulturell tradition. Hans metodiska, målinriktade utbildning för det yrke

han valt och hans intelligenta och lyckosamma utredningar, under vilka han ända fram till brottsfallets upplösning lämnar sparsamt med upplysningar, leder tankarna till den klassiske Sherlock Holmes. Bonys förmåga att tålmodigt lyssnande vänta in tiden och att med psykologisk intuition leda ett samtal i den riktning han vill, får mig att tänka på kommissarie Jules Maigret. Och när jag då och då i texten möter en glimt av god, mänsklig sentimentalitet, av den sort som präglar Charles Dickens böcker, om ni förstår vad jag menar, så är den här hos Upfield tillämpad som en snabb touch -- en litterär teknik man även finner hos författaren Ed McBain.

Liksom Holmes är Bony skicklig på att se vad andra inte ser. Han har stark självkänsla, stolt på gränsen till fåfänga. Men som half-caste med aborigine-blod i sina ådror måste han även vara skickligare än alla andra. För att kunna hävda sig måste han hela tiden lyckas med det han gör. Hans karriär som utredare av våldsbrott har ej heller skuggats av ett enda misslyckande vilket gjort honom outhärlig för hans överordnande, mot vars vilja han med stolthet och intigritet själv letar fram de brottsfall han vill ägna sig åt -- gärna redan avskrivna, olösta gåtor där eventuella spår hunnit kallna. Dessa utredningar ger honom möjlighet att från sin fasta tjänst vid Queensland Police resa ut och verka i olika miljöer över hela kontinenten.

Det finns hos Bony ett kyligt, analyserande och behärskat drag som han ärvt från sin vite far. Men som läsare förnimmer jag ännu starkare det primitiva, naturnära genetiska arv som Bony bär inom sig efter modern. Jag känner ej till några andra kriminalromaner som utspelas i sådan symbios med naturen, paradoxalt nog även de Upfield-intriger som utspelas i urban miljö. Det är som att på nytt uppleva känslan när jag som pojke läste klassiska indianböcker, men här på ett litterärt och komplext plan. Jag känner rädslan och den iskyla som kryper upp längs ryggraden på Bony inför synen av en död människa, jag är med honom när han spritter till i sömnen och vaknar upp inför ett knappt hörbart ljud, jag spanar med hans skärpta nattseende in i mörker och förnimmer med honom de dofter som andra knappast uppfattar, jag följer hans tysta steg och lär mig tyda nästan helt utplånade fotspår (även inomhus på en linoleummatta), jag grips av hans primitiva skräck inför åska och blixn och jag övertygas av hans intuitiva instinkter. Läsningen ger mig ett naturligt känslotillskott som andra kriminalromaner aldrig skänkt mig. Genom romanerna går dessutom ett stråk av tålmod. Allt måste få ta den tid som behövs.

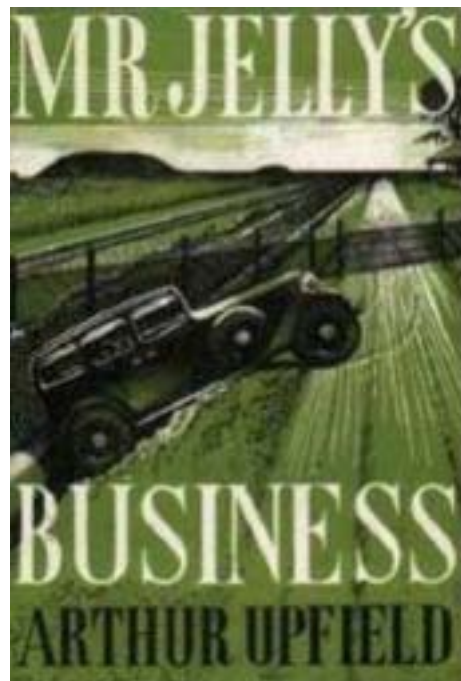
Trots att man som läsare efter några böcker förstår att Bony kommer att lösa även nästa brottsfall grips man ändå av spänningen i spårandet, jakten. Mycket därför att detektiven måste uppträda under antaget namn och i förklädnad när den officiella polisen misslyckats

Ett signalement på Bony, byggt på citat från de olika romanerna skulle kunna lyda: Medellängd, smärt kroppsbyggnad, brun hy med tatueringar från initiering i aboriginernas ritualer. Svart välkammad hår med lyster som polerad ebenholts, välformad mun med jämna vita tänder, rak smal näsa och ögon i klarblå färg som Wedgwood-porslin. En vit kvinna som Bony möter säger att han påminner henne om Basil Rathbone i *En bengalisk lansiär*.

Han bär ständigt en rullad cigarett i mungipan, dricker helst te (med mjölk) och är mycket måttlig med sprit därför att han alltid vill ha kontroll över sina sinnen. Privat klär han sig smakfullt, någon gång i dyrbara skjortor på gränsen till snobberi. När han lånas ut till något polisdistrikt utanför Queensland föredrar han att arbeta under alias, klädd efter den roll han valt.

Bony är lyckligt gift, även hans hustru är en "half-caste". De har tre söner. I motsats till de flesta av sina jämnställda kollegor lyckas han skapa ett prestigelöst och kamratligt förhållande till underordnade polismän. De vet att han gärna rekommenderar dem för befordran om de gör ett bra jobb.

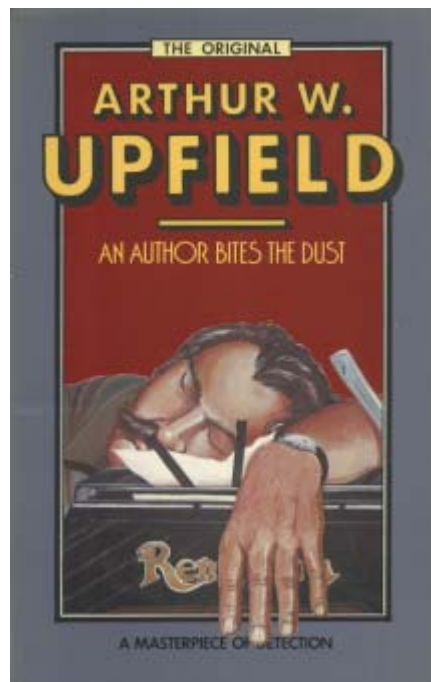
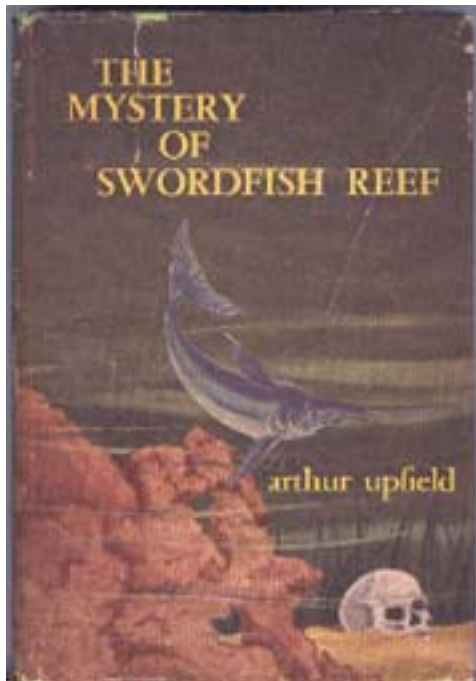
På missionskolan hade den irländske föreståndaren lärt aboriginbarnen tala så som innevånarna i Dublin gör. I romanen *Venom House* träffar Bony en kvinna som fascinerats av hans engelska uttal. Hon frågar om han är australiensare. -Jag är Australien, svarar Bony allvarlig, med en paus mellan varje ord.

Böckerna

Upfield blev under 1900-talet en av Australiens bäst säljande författare och hans böcker har i början av 2000-talet mött en ny engagerad läsekrets. Han är

respekterad för sina antropologiska tidskriftsartiklar om Australien och hyllades av aboriginerna som den förste som uppmärksammade dem i litteraturen, som gav dem "ett ansikte". Författaren, som på senare år även hade en befattning som fredsdomare, var väl insatt i samtida kriminologi. I romanen *The Mystery of Swordfish Reef* försöker Upfield i fiktionform ge förklaringen till ett ouppklarat, verkligt mord medan hans intrig i *The Sands of Windee* i stället inspirerade till ett verkligt mord. Grundstilen kan variera. I *An Author Bites The Dust*, närmast en pusselroman, får Upfield tillfälle att ironisera över den litterära klick i Australiska författarsällskapet som under tidigt 30-tal nedlåtande betraktat hans författarskap medan *The Mystery of Swordfish Reef* (1939), en enastående skildring av djuphavsfiske (jfr Hemingways *The Old Man And The Sea* 1952), slutar med en gangster-eldstrid, värdig en roman av Dashiell Hammett. Upfield efterlämnade vid sin död ett oavslutat manuskriptet till romanen *The Lake Frome Monster*. Boken utkom dock postumt 1966, färdigskrivna av J.L.Price och D.Strange med hjälp av Upfields för ändamålet noggrant gjorda noteringar.

Författaren och läsaren

1958 skrev en läsare till Upfield och beklagade sig över att Bony väl öppet briljerar med sin unika serie av upklarade brott. Han fick följande svar:

In reply to your kindly letter of the 1st inst., I can only ask you: Who invented the bloody character ... you or I?

Yours faithfully,

Bony-seriens tjugunio självständiga romaner är lokaliserade till platser över hela Australien. Läsaren får därför, utom den fängslade aboriginska kulturen, även lära känna och uppleva levande natur- och lokalbeskrivningar från kontinentens alla hörn. Skulle jag rekommendera några särskilda böcker blir det följande personliga, breda urval:

Wings Above the Diamantina (1936)
Mr Jelly's Business (1937)
The Mystery of Swordfish Reef (1939)
Death of a Swagman (1945)
The Devil's Steps (1946)
An Author Bites the Dust (1948)
The Bachelors of Broken Hill (1950)
The New Shoe (1951)
Bony and the White Savage (1961)

Romanerna om Napoleon Bonaparte

Första upplagan av romanerna publicerades omväxlande i Australien, England och USA. De alternativa titlarna är amerikanska.

<i>The Barrakee Mystery</i> (The Lure of the Bush)	1929
<i>The Sands of Windee</i>	1931
<i>Wings Above the Diamantina</i> (Winged Mystery / Wings Above the Claypan)	1936
<i>Mr Jelly's Business</i> (Murder Down Under)	1937
<i>Winds of Evil</i>	1937
<i>The Bone Is Pointed</i>	1938
<i>The Mystery of Swordfish Reef</i>	1939
<i>Bushranger of the Skies</i> (No Footprints in the Bush)	1940
<i>Death of a Swagman</i>	1945
<i>The Devil's Steps</i>	1946
<i>An Author Bites the Dust</i>	1948
<i>The Mountains Have a Secret</i>	1948
<i>The Widows of Broome</i>	1950
<i>The Bachelors of Broken Hill</i>	1950
<i>The New Shoe</i> (<i>The Clue of the New Shoe</i>)	1951
<i>Venom House</i>	1952
<i>Murder Must Wait</i>	1953
<i>Death of a Lake</i>	1954

<i>Sinister Stones</i> (Cake in the Hatbox)	1954
<i>The Battling Prophet</i>	1956
<i>The Man of Two Tribes</i>	1956
<i>Bony Buys a Woman</i> (The Bushman Who Came Back)	1957
<i>Bony and the Black Virgin</i> (The Torn Branch)	1959
<i>Bony and the Mouse</i> (Journey to the Hangman)	1959
<i>Bony and the Kelly Gang</i> (Valley of Smugglers)	1960
<i>Bony and the White Savage</i> (The White Savage)	1961
<i>The Will of the Tribe</i>	1962
<i>Madman's Bend</i> (The Body at Madman's Bend)	1963
<i>The Lake Frome Monster</i> (kompletterat av J.L.Price och D.Strange)	1966
<i>Wisp Of Wool and Disc of Silver</i> (novell med ursprunglig titel The Fool and the Perfect Murder, postumt publ i EQMM Dec 79)	1979

Några övriga böcker av Arthur Upfield

<i>The House of Caine</i>	1928
<i>The Beach of Atonement</i>	1930
<i>A Royal Abduction</i>	1932
<i>Gripped by Drought</i>	1932
<i>The Murchinson Murders</i>	1934
<i>Breakaway House</i>	1987
<i>The Great Melbourne Cup Mystery</i>	1996

Litteratur om Arthur Upfield i urval

Jessica Hawke: <i>Follow My Dust! A Biography of Arthur Upfield</i>	1957
Terry Walker: <i>Murder on the Rabbit Proof Fence – The Strange Story of Snowy Rowles and Arthur Upfield</i>	1993

Minnessaker på auktion i Australien 2000